

---

geloof dat de christen – tussen herinnering en verwachting in – als pelgrim op weg is naar de eeuwigheid.

Ook in zijn laatste jaren, toen zijn vitaliteit was verdwenen en hij, zoals hij met een mengeling van zelfspot en zelfbeklag opmerkte, 'met zijn lamme beenen in de assche van een stervend vuur zat', een citaat van zijn geliefde dichter Karel van de Woestijne, ook in die moeilijke jaren putte hij kracht uit zijn geloof. 'Wij missen bij het ouder worden veel,' schreef hij op 26 mei 1998 aan een oudere vriend, 'maar iedere avond valt in ons gebed wel ergens voor te danken.'

Dat hij zijn grote huis aan de Koningin Emmakade in Den Haag moest verlaten, was een zware maar onvermijdelijke beslissing, die hij gelaten onderging, maar gelukkig vond hij in de onmiddellijke nabijheid van zijn nieuwe onderkomen al spoedig weer een etablissement, dat zijn goedkeuring kon wegdragen en waar hij zijn passie voor tafelen en tafelgesprekken kon blijven uitleven. Hoewel hij moeilijk afstand kon doen van zijn omvangrijke bibliotheek, verheugde het hem dat deze in haar geheel werd aangekocht door Princeton Theological Seminary, de universiteit die hem het jaar daarvoor nog had onderscheiden met de 'Abraham Kuyper Prize for Excellence in Reformed Theology and Public Life'.

Grote zorg besteedde hij ook aan de regeling van zijn nalatenschap, die werd ondergebracht in een Stichting die beurzen zou moeten verstrekken aan afgestudeerde jongelui, voor studiereizen naar Rome, Basel, Oxford en Florence. Maar dan moest er ook wel gewerkt worden onderweg! Nauwkeurig diende er op te worden toegezien dat niet ontspanning, maar studie en algemene ontwikkeling het doel van de reizen was, zo bepaalde hij op zijn karakteristieke wijze, en hij ontwierp al even karakteristiek een gedetailleerde lijst van wenken, om luiheid en lediggang onmogelijk te maken.

Wat hem naast al deze persoonlijke beslommeringen in zijn laatste jaren vooral bezighield was de toekomst van de christelijke cultuur in Europa, waarover hij vaak somber gestemd was. De drastische teruggang van het godsdienstig leven was in zijn ogen niet alleen een religieus verlies, maar ook een cultureel verlies, omdat de hoogste faculteit van de mens, zijn verlangen naar God, niet langer werd gevoed en gevormd.

Deze breuk met de christelijke cultuur zou, zo vreesde hij, ook